

galantní, téměř úsměvné bylo, jak úzkostlivě dbal, aby neřekl jediné neslušné slovo. Výchova nových skautů mu do poslední chvíle velice ležela na mysli.

Co se týče jeho knihovny, kromě knih kunsthistorických v ní velkou část zabírají knihy teologické, a to jak židovské, tak křesťanské. V roce 2014 si splnil životní přání návštěvou Izraele. Rozsáhlou každodenní četbou nejen bible dospěl k víře a byl před patnácti lety v Židenickém sboru českobratrské církve evangelické pokřtěn, později byl zvolen i presbyterem církve. Obnova evangelického kostela ve Vanovicích byla poslední velkou památkářskou akcí, kterou vedl. Jeho zásluhou se unikátní vanovské „zvonění“ stalo technickou kulturní památkou. Podílel se na zpracování nástěnného kalendáře o tomto kostele na rok 2015. Kalendář stále visí nejen u evangelíků, ale v řadě odborných institucí, konce roku se však Marek Fajman nedomohl. Podlehli po dlouhém boji zákeřné nemoci, opět velice tiše, skromně, bez hlasitého stěžování. Nejen pro památkovou péči je to těžko nahraditelná ztráta. Nespočtu lidí bude denně chybět jeho nenápadná pomoc a úsměv. Neozýval se hlasitě, ale všem bylo jasné, že stojí na straně potřebných, je čestný, neúplatný a soucitný.

Marta PROCHÁZKOVÁ

Palác Městské pojišťovny v Praze

Třetí číslo letošních Zpráv památkové péče přineslo obsáhlý materiál k historii a památkové obnově Staroměstského náměstí. Téměř vůbec zde ale nebyla zastoupena problematika jeho severní strany. Ta je přitom spojena s problematičtější částí historie náměstí i celé Prahy, neboť z velké části podlehla asanaci na přelomu 19. a 20. století. Její nedílnou součástí byla také výstavba někdejší Městské pojišťovny (dnes Ministerstvo pro místní rozvoj) podle projektu Osvalda Polívky.

Severní fronta Staroměstského náměstí a pražská asanace

Budova původní Městské pojišťovny a soutěž spojená s její výstavbou je neodmyslitelně spjatá s tématem pražské asanace a demolice severní fronty Staroměstského náměstí tvořené původně šesti domy. Na místě budoucí pojišťovny stály tři historické domy, o jejichž záchranu se vedl dlouhý a marný boj.

Jako první byla demolována rozlehlá palácovitá budova v barokním slohu čp. 935 (rohový objekt proti kostelu sv. Mikuláše). Když došlo k bourání druhého objektu čp. 934 (U Zlaté trouby), zvedla se ostrá vlna kritiky a petic pro zachování ostatních domů tvořících severní stranu náměstí. Byl napadán samotný smysl asanace a vyskytl se i návrh na změnu regulačního plánu. Průhled na kostel sv. Mikuláše a vstup do Mi-

1

kulášské ulice (hlavní asanační třídy) měl být zachován, ale bez nutnosti bourání protějšího Krenova domu.¹ Tento návrh však nakonec nebyl přijat, Krenův dům byl zbourán a na místě domů čp. 935 a 934 vznikl nový obytný dům (Schierův dům dle návrhu arch. O. Materny a R. Kříženeckého) v regulační čáře určené původním asanačním plánem.

Budova Městské pojišťovny vznikla na místě původních domů čp. 931-I,² 932-I³ a 933-I⁴. Asanační demolice budov proběhla v roce 1899. Tyto domy byly stejně jako původní objekty v místě Schierova domu již roku 1886 zahrnuty do asanačního obvodu jakožto součást zátopového území. Otázka jejich zboření se v roce 1898 stala předmětem sporu mezi Zemským výborem (v čele se zemským maršálkem knížetem Lobkovicem)⁵ a městskou radou, která pozemky již o dva roky dříve slíbila Městské pojišťovně. Zemský výbor městskou radu vyzval, aby pozastavila usnesení o zboření domů, neboť je považoval za umělecky cenné. „Městská rada rozhodla v nedávné své schůzi, aby tři domy na severní straně Staroměstského náměstí honem se zbořily, ale zemský výbor vyslovil svoje veto dopisem, v němž nebylo za mák úřední suchosti, ale za to plno britkého posouzení nynějších poměrů na pražské radnici, dopisem, v němž zemský výbor jakožto nejvyšší úřad stavební kategoricky prohlásil vzhledem ke zprávám denních listů o chystaném bourání na Staroměstském náměstí, aby pražský primátor usnesení městské rady o zboření domů čp. 931, 932 a 933/I, stalo-li se skutečně, bez odkladu zastavil, neboť usnesení to je takového rázu, že by obci způsobiti mohlo podstatnou a k tomu i nenahraditelnou škodu.“⁶

Zásah Zemského výboru se u obránců pražských památek setkal s bouřlivým nadšením, avšak městská rada nakonec zvítězila a na jaře roku 1899 došlo

Obr. 1. Praha (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, domy čp. 931, 932 a 933 před zbouráním. Dům čp. 932 U Stříbrné hvězdy je prostřední ze tří domů. Po levé straně nový Schierův dům, po pravé straně značně nižší objekt původní mincovny. (Převzato z: B. a. Pražská městská pojišťovna..., cit. v pozn. 1. S. 43)

k demolici všech tří historických domů (demoliční práce vedl stavitel Ferdinand Korba). Poslední snahou byl kompromisní návrh Zemského výboru, aby byl zachován jen dům U Stříbrné hvězdy (č. 932), případně

■ Poznámky

1 B. a. Pražská městská pojišťovna od založení až do vystavění vlastní budovy. Praha : Městská pojišťovna pražská, 1904. Bez ISBN. S. 21–22.

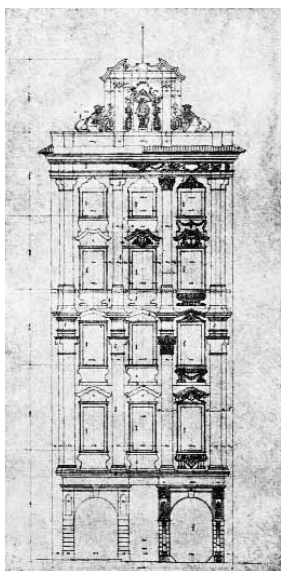
2 Dům č. 933 (Olbramovský, U Podušky nebo též Řeháčkovský) byl třípatrový se sedlovou střechou bez štítu a s jednoduchou architekturou bez ornamentálních ozdob.

3 Dům č. 932 (U Korábu, U Zlaté nebo Stříbrné hvězdy) byl čtyřpatrový, zdobený sochou sv. Václava a s fasádou bohatě zdobenou v barokním stylu. V přízemí byl portál z červeného českého mramoru ve slohu pozdní renesance, s alegorickými figurami ve výklencích.

4 Dům č. 931 (U Modré růže, Hollanovský nebo též U Tří mouřenínů) byl čtyřpatrový a ze všech domů v původní severní frontě nejmenší nejen v šířce průčelí, ale i v zastavěné ploše. Pod okny prvního patra byla umístěna tři částečně polychromovaná poprsí mouřenínů.

5 BEČKOVÁ, Kateřina. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In *Sto let Klubu Za starou Prahu*. Praha : Klub Za starou Prahu, 2000, s. 27–87. ISBN 80-902505-0-5. S. 31.

6 J. K. Co stane se s náměstím Staroměstským? *Zlatá Praha*. 1899, roč. 16., č. 5, s. 59. ISSN 1801-2493.

2

alespoň jeho umělecky cenná fasáda, avšak ani tato varianta nebyla nakonec přijata. Jediným výsledkem těchto snah se stal návrh starosty Jana Podlipného, aby byl do nové fasády budovy Městské pojišťovny architektem zakomponován ráz a motivy z průčelí zmíněného domu, který byl považován za architektonicky nejceněnější.

Sídlo Městské pojišťovny a myšlenka na novou budovu

Sídlo Městské pojišťovny bylo až do roku 1890 ve Staroměstské radnici, později v prvním patře původního obecního domu na rohu Malého náměstí proti radnici. Krátce po nastěhování však začaly být tyto prostory nedostačující, a to nejen kapacitně, ale i z reprezentačních důvodů, a Městská pojišťovna začala myslet na výstavbu vlastní reprezentační budovy.

V březnu 1897 schválila městská rada návrh na odkoupení vhodných pozemků a vyzvala ředitelství Městské pojišťovny, aby začalo s přípravami. Ředitelství oslovilo arch. Bedřicha Münzbergera, osvědčeného autora mnoha pražských staveb včetně Palackého mostu nebo Průmyslového paláce, aby pro tyto potřeby vyhotovil stavební program a orientační skici. Až v červenci 1898 vznikla zvláštní technická komise pro stavbu Městské pojišťovny, skládající se ze čtyř členů (stavitel R. Tereba, F. Tichna, V. Beneš a Ing. Stuchlík). Hlavním úkolem této komise byla organizace veřejné soutěže k získání soutěžních plánů a později i stálý dohled nad prováděním stavby samotné.

Architektonická soutěž

Již na první schůzi technické komise konané na začátku srpna 1898 se začalo řešit, jakým způsobem by měly být získány plány pro novou budovu. Komise se usnesla, že bude vypsan veřejný konkurz, ale souběžně budou za konkurenčních podmínek objednány plány

3

i od arch. Osvalda Polívky za 1 500 korun (na přimluvu člena komise a stavitele F. Tichny). Veřejná soutěž byla vypsaná dne 13. srpna 1898 se lhůtou odevzdání návrhů do dvou měsíců. Situační plán a podmínky bylo možné obdržet v kanceláři pojišťovny. Byly vypsané tři ceny (1 500 korun, 800 korun a 500 korun) za tři nejlepší návrhy, z nichž pak měl být dle potřeby doplněn projekt arch. Polívky. Oceněné projekty se měly stát majetkem Městské pojišťovny. Již v samotném zadání soutěže lze hledat důvody pozdější nespokojenosti ze strany konkurujících architektů a jejich výzvy k bojkotu soutěže.

První patro nové budovy mělo obsahovat kanceláře pojišťovny s velkou čekárnou pro návštěvníky, v druhém patře měly být místnosti pro budoucí ústav k pojišťování proti škodám z ohně. Ve třetím a čtvrtém patře měly být soukromé byty, z jejichž výnosu měly být hrazeny náklady na provoz budovy. V přízemí měla být lékárna a obchod. Náčrtky půdorysů sklepů, přízemí a všech pater, řezy a fasády v měřítku 1:200 měly být společně se zapečetěnou obálkou obsahující jméno a adresu navrhovatele podány na ředitelství Městské pojišťovny nejpozději do 12 hod. 14. října 1898.

Již samotné vyhlášení zvedlo obrovskou vlnu nevole a otevřeného bojkotu ze strany mnoha spolků. Hlavním důvodem bylo údajné porušení konkurenčního řádu (konkurenční řád byl vypracován a podepsán všemi technickými spolky obou národností a Uměleckou besedou, tedy např. Spolkem architektů a inženýrů, výtvarným odborem Umělecké besedy, Spolkem stavitelů, Inženýrskou komorou apod.), a to ve třech hlavních bodech:

- nebylo uveřejněno složení poroty současně s vyhlášením soutěže,
- stanovené soutěžní ceny byly vnímány jako velmi nízké,
- vedle soutěže byl objednan zvláštní návrh.⁷

■ Poznámky

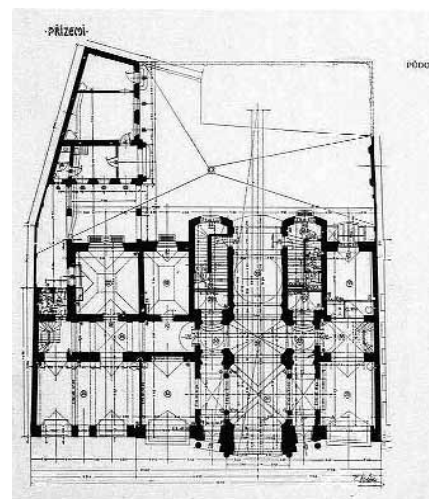
⁷ V zahraničí i v českých zemích však bývalo u velkých soutěží občas zvykem, že významní umělci byli do konkurzu již od začátku zváni, aby svůj soutěžní projekt odevzdali za předem stanovený honorář (např. konkurz na sochu sv. Václava).

Obr. 2. Praha (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, bývalý dům čp. 932 U Stříbrné hvězdy na Staroměstském náměstí. (Převzato z: B. a. Pražská městská pojišťovna..., cit. v pozn. 1. S. 44)

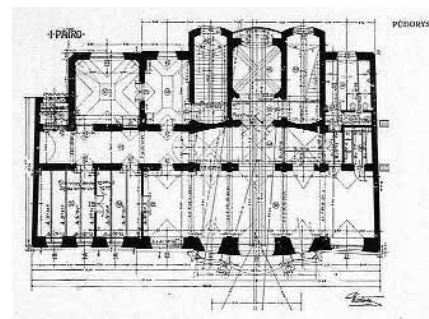
Obr. 3. Soutěžní návrh arch. O. Polívky na novostavbu Pražské městské pojišťovny. (Převzato z: J. K. Co stane se..., cit. v pozn. 6)

Obr. 4. O. Polívka, Půdorys přízemí Pražské městské pojišťovny. (Převzato z: B. a. Pražská městská pojišťovna..., cit. v pozn. 1. S. 25)

Obr. 5. O. Polívka: Půdorys patra Pražské městské pojišťovny. (Převzato z: B. a. Pražská městská pojišťovna..., cit. v pozn. 1. S. 27)

4

5

6

7

8

Mnoho z těchto spolků důrazně vyzývalo své členy, aby se soutěže neúčastnili a dali tak svým bojkotem podnět k zlepšení situace. „Představenstvo Jednoty stavitelů v království Českém upozorňuje v zájmu důstojnosti stavu pány členy Jednoty, aby se neúčastnili nesprávně vypsáné a nikoli doopravdy míněné konkurence na opatření náčrtků na stavbu nové budovy pro Pražskou městskou pojišťovnu na Staroměstském náměstí. ... Pánům kolegům, kteří toto nesprávné vypsání konkursu umožnili, vyslovuje představenstvo Jednoty své politování.“⁸

Všechny výše uvedené protesty měly za následek rezignaci V. Beneše z technické komise (nahrazen obecním starším prof. Fialkou) a velmi slabý výsledek soutěže – pouhých pět soutěžních projektů. Všechny pět projektů bylo odevzdáno až dopoledne v poslední den soutěže.

Jednalo se o tyto projekty:

s heslem „V půdorysu kapitál“,
s heslem „Fylax“,
s heslem „Sv. Florian“,
se značkou „trojúhelník v kruhu“,
se značkou „kruh“.

Architekt Osvald Polívka předložil celkem 37 listů obsahujících 6 fasád, 11 různých půdorysů a 4 řezy.

Všechny soutěžní projekty počítaly s jednotnou fasádou (jako tomu bylo u sousední novostavby Schierova domu), nedodržely tak původní členění historických domů, a tedy ani soutěžní podmínky. Návrh arch. Polívky jako jediný obsahoval dům se dvěma fasádami.

Porota se usnesla následovně:

„Návrhy relativně nejlepší, pokud se týče půdorysů, jsou následující a projekt se značkou „Trojúhelník v kruhu“ obdržel honorář korun 1500, se značkou „V půdoryse kapitál“ korun 1000 a se značkou „Sv. Florian“ korun 800.

Poněvadž žádný z projektů, pokud se týče fasády, nesrovnával se s podmínkami soutěže, nebyly tyto honoráře jako ceny ku poctě přiznány. Honorář K 1500 připadl p. Josefu Příhodovi, asistentu architektury

v Praze, honorář K 1000 pr. Em. Roháčkovi, předse-
dovi spolku stavbyvedoucích v království Českém
a honorář K 800 arch. p. Frant. Sanderovi v Praze.“⁹

Výsledek soutěže byl v tehdejší tisku přijat s rozhořčením, navazujícím na předchozí výzvy k bojkotu soutěže a stesky na porušování konkurenčního řádu. Bylo poukázáno na to, že všichni ocenění patří k mladé generaci architektů a projektantů, kteří se teprve připravují pro své budoucí povolání. Dle názoru tisku se právě takoví tvůrci „mají úzkostlivě vyhýbat všemu, co maří snahy starších a zkušených předvojů. Výsledky snah a práce těchto předvojů právě dorostu nejvíce budou na prospěch, a mělo by tedy jim velice na tom záležeti, aby nastoupíce někdy prakticky své povolání, našli poměry raději lepší nežli horší“.¹⁰

Návrh Osvalda Polívky

Ředitelství Městské pojišťovny si z negativních ohlasů soutěže nedělalo velkou hlavu a 5. května 1899 po návrhu technické komise a souhlasu městské rady schválilo návrh arch. Osvalda Polívky.

Podmínkou zadání bylo, aby nová budova byla rozsahem a vnější podobou maximálně přizpůsobena dosavadnímu rázu Staroměstského náměstí, sousedního Schierova domu na levé a historické mincovně na pravé straně.

Osvald Polívka situaci řešil rozdělením průčelí do dvou celků: levá, užší část přímo vycházela ze vzhledu původního domu čp. 932 U Stříbrné hvězdy, a to jak základním rozvrhem, tak dekorativními prvky.¹¹ Je však kuriózní, že zatímco původně byl dům čp. 932 prostřední ze tří historických domů, v nové situaci ho Polívka posunul na kraj do těsného sousedství Schierova domu. Širší, pravá část průčelí je již vlastním Polívkovým dílem, spojujícím neobarokní a secesní prvky. Arch. Polívka se však musel vypořádat s velkým výškovým rozdílem na obou stranách své novostavby. Původní objekt č. 932 byl čtyřpodlažní. Měl však malou výšku podlaží, která by nevyhovovala moderním požadavkům ani předpisům tehdejšího stavebního řá-

Obr. 6. Praha (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, nový pohled na severní stranu náměstí s domem Schierovým a palácem Pražské městské pojišťovny. (Převzato z: B. a. Pražská městská pojišťovna..., cit. v pozn. 1. S. 45)

Obr. 7. Praha (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, levá část novostavby s fasádou dle původního domu č. 932 U Stříbrné hvězdy. (Převzato z: B. a. Pražská městská pojišťovna..., cit. v pozn. 1. S. 47)

Obr. 8. Praha (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, pravá část novostavby – novobarokní návrh O. Polívky. (Převzato z: B. a. Pražská městská pojišťovna..., cit. v pozn. 1. S. 25)

du, bylo proto nutné výšku pater upravit. Dále bylo nutné vypořádat se s výškovým rozdílem mezi novým čtyřpatrovým Schierovým domem a značně nižší třípatrovou budovou bývalé mincovny. Arch. Polívka toho dosáhl především tím, že čtvrté patro obou částí fasády částečně zakomponoval do střechy, takže budova působí dojmem třípatrového domu se středním rizalitem.

Předložené definitivní Polívkovy plány byly schváleny městskou radou dne 18. září 1899. Provedení stavby bylo na základě usnesení městské rady z října 1899 svěřeno staviteli Františkovi Schlafferovi s podmínkou, že budova bude dokončena do srpna 1901.

■ Poznámky

8 B. a. P. T. pánům stavitelům v království Českém. *Technický obzor*. 1898, roč. 6, 31. srpna 1898, s. 219. ISSN 1803-2257.

9 Soutěž v příčině náčrtků na stavbu budovy městské pojišťovny. *Technický obzor*. 1898, roč. 6, 20. listopadu 1898, s. 285, ISSN 1803-2257.

10 Tamtéž.

11 Nejvýraznější změnou oproti původnímu domu je jiné rozložení říms, které nově navazuje na úroveň říms sousedního Schierova domu, a také redukované použití kornických pilastrů.

Tento termín byl splněn a Městská pojišťovna se začátkem srpna 1901 stěhovala do nových prostor.¹²

Velmi zajímavá a hodnotná je i ornamentální a sochařská výzdoba budovy. Jedná se např. o alegorické figury fakult filozofie, lékařství, teologie a práv dle návrhu Ladislava Šalouna,¹³ autora nedalekého pomníku mistra Jana Husa, který byl na Staroměstském náměstí slavnostně odhalen v roce 1915.

Již v roce 1909 se Osvald Polívka k projektu Městské pojišťovny vrátil, když projektoval obytný dům s průčelím do Salvátorské ulice. Tento dům v současnosti tvoří s budovou bývalé Městské pojišťovny jeden komplex (včetně kovové a prosklené dvorany). V letech 1933–1934 byly při Salvátorské ulici přistavěny další kancelářské i obytné objekty podle návrhu Františka Roitha.

Závěr

Při bližším pohledu se ukazuje, že systém zadávání architektonických zakázek a soutěží na jejich výstavbu byl přinejmenším stejně komplikovaný, jako je tomu v současnosti. Příklad budovy Městské pojišťovny v Praze nám přibližuje nejen svět tehdejších architektonických soutěží, ale v souvislosti s celou severní frontou Staroměstského náměstí i obrovský problém právě probíhající asanace. Období před rokem 1900 bylo momentem, kdy si širší odborná i laická veřejnost začala uvědomovat, jaké bezprostřední i dalekosáhlé důsledky bude projekt asanace znamenat. Kromě vidiny moderního a zdravějšího velkoměsta začínali bolestně vnímat i nenahraditelné škody, které se s každým zbořeným domem zvětšovaly. S velkým časovým odstupem můžeme dnes konstatovat, že ztráta původního stavebního fondu v důsledku asanace je obrovská, na jeho místě však vzniklo komplexní hodnotné dílo, které má v rámci dnešní památkové rezervace své nezastupitelné místo.

Renata KLÍMOVÁ

■ Poznámky

12 Více o celkových nákladech na stavbu budovy viz B. a. Budova městské pojišťovny v Praze. *Architektonický obzor*. 1902, roč. 1, s. 20. ISSN 1803-3350.

13 Více o umělecké výzdobě budovy např. ŠÁMAL, Petr; RYMARÉV, Alexandr. Výzdoba průčelí budovy Pražské městské pojišťovny. Za starou Prahu. *Věstník Klubu Za starou Prahu*. 2006, roč. 36 (7), č. 1, s. 39–44. ISSN 1213-4228. Dostupné on-line na WWW: <https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fzastarouprahu.cz%2Fbase%2Fvestniky%2Fpdf%2Fvestnik-2006-1.pdf> [cit. 21. srpna 2015].

1

O rekonstrukci kroužené klenby – vrcholu pozdně gotického kamenického řemesla¹

Rekonstrukce kroužené klenby² v zámecké kapli rezidenčního zámeckého sídla v Drážďanech (datované k roku 1556), která proběhla teprve nedávno, v letech 2009–2013, opět oživila již zapomenuté řemeslnické schopnosti nutné pro výstavbu pozdně gotických klenbových konstrukcí. Týmu řemeslníků, projektantů a odborníků se tehdy v Drážďanech podařilo nalézt společné řešení rekonstrukce kroužených klenob.

S příchodem renesančního umění před více než 400 lety došlo postupně k potlačení pozdně gotické klenbové techniky ve prospěch rovných trámových stropů ze dřeva. Tato technika však až na některé výjimky, jež jsou v Německu spojené s příklady sanace památek po těžkých válečných ztrátách, víceméně zanikla. Kromě mistrovských knih (dílečných příruček) ze 16. století, které vedle sporých textových popisů obsahují i některé pracovní náčrty s vnesením půdorysu a žebíř pomocí podélného rozvinutého řezu (Grund- und Bogenaustragung), se ve střední Evropě dochovaly především kusy klenbových žebířů s nálezy konstrukčních linií tehdejšího zpracování a jejich geometrických vztahů.

Snahy mladšího umělecko-historického bádání o vysvětlení nadvakrát zakřivených částí žebířů pomocí kamenového řezu a zmíněných geometrických vztahů skončily nezdarem. Jiné vědecké teorie vedly při praktických pokusech řemeslníků k rozporuplným závěrům, ostatně ani samotná dochovaná klenbová žebíř se svým

Obr. 1. Celkový pohled na krouženou klenbu – pracovní oblouky dřevěné konstrukce ležící na lešení z ocelových námen. (Foto: Rainer Böhme – Photograph Dresden, 2013)

profilovým, průběžně se měnícím zakřivením ani vzhledem nálezy jednotlivých konstrukčních linií těmto uvedeným teoriím neodpovídaly. Jedná se zejména o badatelské názory, podle nichž má klenbový profil stát kolmo v každém místě průběhu daného žebířu, rovněž že jednotlivé části klenbového žebířu by měly být narysovány podle zakřivených šablon po délce klenbové osy a konečně že dílečné kusy žebířů by měly být u klenbových konstrukcí navzájem zaměnitelné, neboť sledují totožné úhelné stupně v půdorysu i nárysu.

Pro bližší pochopení tehdejší řemeslné techniky na dodnes ještě dochovaných klenbových žebířech a nále-

■ Poznámky

1 Překlad článku z němčiny do češtiny a jeho editorské úpravy provedla Michaela Pavelka Rýdlová. Originální znění článku viz BAUER, Thomas; LAUTERBACH, Jörg. Schlingrippengewölbe- Höhepunkt spätgotischer Steinmetzkunst. *Stein. Zeitschrift für Naturstein*. 2014, roč. 3, č. 11, s. 30–35. ISSN 0039-1034-0940-6905.

2 Pojem „Schlingrippengewölbe“ z německé stavebně-historické terminologie je zde v českém překladu nahrazen obecným pojmem „kroužená klenba“. Užití německého odborného pojmu v původním článku bude v tomto českém překladu opatřeno pokaždé příslušnou poznámkou.